

Міністерство регіонального розвитку і будівництва України
Кременецько-Почаївський
державний історико-архітектурний заповідник

Студії і матеріали з історії Волині

2009

Редактор випуску *Володимир Собчук*

Кременець
2009

ЗМІСТ

I. Загальні проблеми історії Волині

Горін С. Монастирі волинських міст у XVI – першій половині XVII ст.: аспекти чисельності	7
Кулаковський П. Міська проблематика на шляхетському сеймику Волинського воєводства (1-а половина XVII ст.)	15

II. Місто Кременець та його округ

Терський С. Археологічні дослідження міста Кременця та його околиць	25
Білоус Н. Магдебурзькі привілеї Кременця XV–XVI століть	33
Кравченко В. Структура міської влади Кременця в другій половині XVI ст.	41
Атаманенко В. Населення міста Кременця другої половині XVI – першої половини XVII ст. за джерелами описово-статистичного характеру.	51
Александрович В. Місто Кременець як малярський осередок Волині кінця XVI століття	63
Атаманенко В., Рибачок І. Структура населення і типологія міст Південно-Східної Волині (за інвентарями 1615 та 1620 рр.)	72
Заяць А. Заснування містечка Лешнів	86
Ворончук І. Демографічні втрати Кременеччини внаслідок нападу татар 1618 року.	92
Ціборовська-Римарович І. Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму: історія, склад і зміст фонду	104
Дзюба О. Два весільні панегірики професора поетики і риторики Кременецького єзуїтського колегіуму Ігнатія Коцюбінського 1771 р. . . .	116
Собчук В. Соціокультурна топографія міста Кременця першої третини XIX ст.	123
Карліна О. Функціонування магістрату міста Кременця наприкінці XVIII – у 50-х роках XIX ст.	151

Бондар Н. Примірник Острозької Біблії 1581 р. з бібліотеки Волинського ліцею	160
Прищеп О. Населення міста Кременця в другій половині XIX – на початку XX ст.: етнодемографічна та соціально-професійна характеристика	166
Оболончик Н. Культурно-просвітницька діяльність Кременецького ліцею 20–30-х рр. XX ст.	173

III. Місто Острог

Прищеп Б. Дослідження історичної топографії Острога доби Середньовіччя.	183
Тесленко І. Шляхетська нерухома власність у «Нижньому» Острозькому замку (пригородку) наприкінці XVI – на початку XVII ст.	192
Близняк М. Місто Острог наприкінці XVIII – на початку XIX ст.	226

IV. Перемиль

Колосок Б. Перемиль на Волині	233
--	-----

V. Почаївська лавра

Пушкар Н. Автобіографічні записки ігумена Почаївської лаври Антонія	258
Антоний, игумен Почаевской лавры. Описание моего путешествия и служения, начиная с 1859 года по 1-е августа 1874 г.	262
Автори	393

Ігор Тесленко

ШЛЯХЕТСЬКА НЕРУХОМА ВЛАСНІСТЬ У «НИЖНЬОМУ» ОСТРОЗЬКОМУ ЗАМКУ (ПРИГОРОДКУ) НАПРИКІНЦІ XVI – НА ПОЧАТКУ XVII ст.¹

Острозький замок у наші дні – це кілька мурованих споруд, компактно розташованих на невеликій горі в самому серці міста над Вілією. Усі вони, крім надбрамної дзвіниці початку минулого століття, були зведені на кошти дідичів і покровителів Острога – князів Острозьких. Пожежі і воєнні лихоліття першої половини і середини XVII ст., поступове згасання роду, подальше запустіння і, як наслідок, руйнація основних будівель замку до невпізнання змінили його вигляд. Тож якби котромусь острозькому міщанину чи княжому слугі, що жив у XVI або на початку XVII ст., пощастило на мить перенестися в часі і на власні очі побачити резиденцію свого володаря, навряд чи він одразу впізнав би її за тими рештками, які можна споглядати сьогодні. Звісно, перебудови та реставраційні роботи також суттєво позначилися на теперішньому вигляді Богоявленського собору та, особливо, мурованої житлової вежі-донжона, але найсильніше враження на гостя з минулого мала би справити загальна панорама замкової гори, яка в наші дні більше нагадує пустку. Попри невеликі розміри острозького дитинця, у період, коли замок перебував у руках київського воєводи князя Василя-Костянтина (1574–1608), на цьому клаптику землі буквально не було де яблуку впасти. Територія дитинця була настільки щільно забудована, що деякі господарські споруди довелося вивести за його межі – до т.зв. «пригородку», відгородженого від міста високою стіною («парканом») із кількома баштами і в'їзними брамами, розташованими по його периметру. У документах кінця XVI – початку XVII ст. «пригородок» іноді називається «окольным»² і «нижнім»³ замком, тоді як

¹ Вважаю за необхідне подякувати досліднику історії ранньомодерного Острога Тарасу Вихованцю за інформацію, яка суттєво доповнила зібрані мною дані з топографії замку і міста початку XVII ст.

² ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 39, арк. 317 (1585); спр. 84, арк. 249 зв. (1609); ф. 26, оп. 1, спр. 15, арк. 97 зв. (1606); *Ковальський Н. П.* Источники по социально-экономической истории Украины XVI – первой половины XVII века: Структура источниковой базы. – Днеп-

комплекс споруд на дитинці виступає в актах як «вишній» замок⁴. Отже, в Острозі було два замки, і якщо про один із них завдяки праці багатьох учених та аматорів відомо чимало⁵, то про другий, попри наявність джерел, немає спеціальних наукових досліджень⁶.

Така неувага істориків до однієї з центральних частин ранньомодерного Острога пов'язана, очевидно, з тим, що до початку ХІХ ст., коли з'явилися перші розвідки про минуле міста, «пригородок» утратив вигляд замку і жодної з давніх оборонних споруд, які нагадували б про його особливий статус, тоді вже не існувало. Це й не дивно, адже фортифікаційна лінія нижнього замку свого часу будувалася переважно з дерева – матеріалу дешевого і зручного, але, з огляду на постійні пожежі, вельми ненадійного. Рештки «паркану», який можна було побачити 1708 р.⁷, до кінця ХVІІІ ст. зникли ще й тому, що просто відпала потреба в ньому⁸. Незважаючи на це, завдяки детальним описам Острога 1603, 1620 та 1621 рр. розташування нижнього замку нам усе-таки відоме.

Вище було вже згадано про те, що пригородок був своєрідним продовженням дитинця. Обидва замки відділяв лише глибокий рів і довгий міст «z poręczem wiązanem u gankami po stronach, z baniami okrągłemi, s powietrzniakami» (1620)⁹. Окольний замок захищав князівську резиденцію з півночі, час-

ропетровск. 1982. – С. 71 (1603).

³ ЦДАК України, ф. 26, оп. 1, спр. 15, арк. 97 зв. (1606). *Заяць А.* Урбанізаційний процес на Волині в ХVІ – першій половині ХVІІ століття. – Львів, 2003. – С. 132 (1598, 1610).

⁴ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 39, арк. 317 (1585); *Ковальський Н. П.* Источники по социально-экономической истории... – С. 71 (1603).

⁵ *Dr. Antoni J. [Rolle].* Ks. Bazyli Ostrogski i jego zatarg z Kosińskim // [Rolle] *Dr. Antoni J.* Opowiadania historyczne. – Lwów, 1887. – Ser. 6. – S. 57–59; *Годованюк О. М.* Найдавніші оборонні споруди на Замковій Горі в м. Острозі // Археологічні дослідження на Україні в 1969 р. – К., 1972. – Вип. 4. – С. 318–322; *Годованюк Е. М.* Замок в Остроге (историко-архитектурное исследование): Дис. ... канд. арх. – К., 1971; *Годованюк О. М.* Вежа мурована в Острозькому замку // Українське мистецтвознавство. – К., 1969. – Вип. 3. – С. 164–172; *Годованюк О.* Пам'ятки будівельної діяльності князів Острозьких в Острозі // Острозька давнина. – Львів, 1995. – Т. 1. – С. 40–58 та ін.

⁶ Короткі повідомлення про пригородок містяться в працях С. Кардашевича, В. Луцкевича, М. Ковальського, П. Ричкова, Я. та О. Бондарчуків (див.: *Kardaszewicz S.* Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historii Wołynia. – Warszawa; Kraków, 1913. – S. 96–97, 99–100, 102–105 (тут лише процитовано описи Острога 1603, 1620 і 1621 рр.); *Luszczkiewicz Wł.* Ruina Bohojawleńskiej cerkwi w zamku Ostrogskim na Wołyniu // Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce. – Kraków, 1888. – Т. 3. – S. 74; *Ковальський Н. П.* Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения. – Днепропетровск, 1975. – С. 130–132; *Ричков П.* Острог (архітектурно-планувальний розвій міста) // Острозька Академія ХVІ–ХVІІ ст. Енциклопедичне видання. – Острог, 1997. – С. 117, 119; *Бондарчук Я., Бондарчук О.* Пригородок в Острозі // Там само. – С. 138.

⁷ *Osiadłość miasta Ostroga Anno 1708 części jaśnie oświeconej księżny jejmości marszałkowej wielkiej koronnej / Wyd. J. Nowicki // Rocznik Wołyński.* – Równe, 1938. – R. 7. – S. 181–182.

⁸ Відсутність мурів навколо території колишнього окольного замку помітна на карті Острога кінця ХVІІІ ст. Див.: *Острозька давнина.* – Львів, 1995. – Т. 1. – С. 33 (прорис карти, що зберігається в Російській національній бібліотеці в Санкт-Петербурзі у відділі рукописів, ф. 342, картографічні матеріали, № 370).

⁹ Описи Острожчини другої половини ХVІ – першої половини ХVІІ століття / Упор.

тково зі сходу та заходу, а його природними межами слугували схили невисокого пагорба, який можна побачити в наш час і який, за підрахунками П. Ричкова, має площу 4 га.¹⁰ Цей же автор вважає, що укріплення, розташовані поруч із дитинцем, існували ще до монгольської навали середини XIII ст., але доказів на підкріплення своєї думки не наводить¹¹. Найдавніша згадка про існування нижнього замку в часи князів Острозьких датується серединою-другою половиною XIV ст.¹²

Крім оборони власне дитинця, під час татарських нападів пригородок ставав останнім притулком для околичних князівських слуг і жителів Острога (у тому випадку, якщо ворогові вдавалося прорвати лінію міських укріплень). Щоправда, беручи до уваги матеріал, з якого зводилася більша частина фортифікацій¹³, серйозної облоги витримати він не міг. Підтверджують це припу-

В. Атаманенко. – К.; Острого; Нью-Йорк, 2004. – С. 186.

¹⁰ Ричков П. Острого (архітектурно-планувальний розвій міста)... – С. 117: лінія укріплень Пригородка «проходила приблизно по напрямку сучасних вулиць кн. Острозьких і проспекту Незалежності»; Бондарчук Я., Бондарчук О. Пригородок в Острозі... – С. 138: «південна межа Пригородка проходила по березі річки Грабарки, а східна і північна – по схилу невисокого пагорба, рельєф якого добре видно і в наш час». Південно-західну межу окольного замку В. Луцкевич (на нашу думку, цілком слушно) проводить по схилах цього ж пагорба в районі садиби кн. Яблоновських (див.: *Luszczkiewicz W. Ruina Bohojawleńskiej cerkwi...* – S. 74, 76.

¹¹ Ричков П. Острого (архітектурно-планувальний розвій міста)... – С. 117. Останні археологічні дослідження, проведені в Острозі 2004 р., підтверджують версію П. Ричкова (див.: *Прищепя Б. А., Позіховський О. Л., Романчук О. М.* Попередні підсумки археологічних досліджень слов'яно-руських об'єктів в Острозі в 2004 році // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – Нетішин, 2003–2004. – Вип. 2–3. – С. 126.

¹² Відомо, що наприкінці XVI ст. в архіві Луцько-Острозької православної єпископії зберігався привілей князя Любарта Гедиміновича на село Будораж із присілками «у па двог в замку Острожким okolnom». Цей документ разом з іншими паперами кафедри, переданими владикою Кирилом Терлецьким на збереження пінському міщанину Григорію Крупі, 1596 р. був викрадений козаками Семерія Наливайка. «Віднайдений» невдовзі по тому Любартів привілей (датований 1322 роком) виявився фальсифікатом, в якому, до того ж, окольний замок не згадується. Див.: ЦДАК України, ф. 2227, оп. 1, спр. 215, арк. 1 зв. (перша згадка Любартового листа); *Купчинський О.* Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. – С. 683–697 (текст привілею 1322 р. і коментарі до нього); *Грушевський М. С.* Коли сфабрикована грамота Любарта Луцькій кафедрі? (з приводу статті Д. Щербаковського: *Фундушева запись князя Любарта луцької церкви Йоанна Богослова 1322 г.*) // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1906. – Т. 70. – С. 71–72; *Флоря Б.* Две грамоты князя Любарта (о Луцької єпископської кафедрі в першій половині XIV ст.) // Древнейшие города Восточной Европы. 1998 г. – М., 2000. – С. 250–254; *Тесленко І.* Інкорпорація підострозьких володінь Луцької єпископії до складу Острозької волості в останній чверті XVI ст. // Релігія і церква в історії Волині: Зб. наук. пр. – Кременець, 2007. – С. 46–56.

Наступне за хронологією і перше достовірне свідчення про «пригородок» міститься в записі князя Данила Острозького, його дружини та дітей настоятелям острозької церкви св. Миколая на землю Чепелі (серед. – 2-а полов. XIV ст.). Із запису, вміщеного в Євангелії «на концу в оцерклеваню», дізнаємося, що храм знаходився в Острозі «в парканехъ», тобто всередині укріплень нижнього замку (див.: *Перлштейн А.* Описание города Острога. – М., 1847. – С. 6; ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 192, арк. 136 зв.

¹³ Муром на початку XVII ст. була обведена лише південно-західна частина «пригородку» від брами над греблею до брами, якою виїжджали на Загороддя (див.: *Описи Острожчини...* – С. 185).

щення події 1577–1578 рр., коли ординці під час кількох спустошливих рейдів «место Острог и вс – села [...], ни одного не виймуючи, попалили и знищили»¹⁴. Відомо, що після першої ж навали в лютому-березні 1577 р. замок зазнав таких суттєвих пошкоджень, що князь Василь-Костянтин був змушений його відновлювати («заново будувати»)¹⁵. Через рік ситуація повторилася, сам київський воєвода, що не встиг своєчасно залишити Острог, потрапив в оточення і з невеликим загоном слуг замкнувся в замку. Перечікувати в ньому він усе-таки не ризикнув, тому пішов на переговори з татарськими ватажками і, врешті, домовився про викуп. «Острозький літописець» описує ці драматичні події одним коротким реченням: «Того же року татаре маснії Острога добували і мало не добули, аж князь Василій поєднал їх і частовал в замку, і вмісті з людьми татаре їли і пили»¹⁶.

Хоч як слабо в деяких випадках тримали облогу нижні замки, все ж вони гарантували додатковий захист, і саме через це оборонні пригородки зводили по всій Волині – від найбільших королівських міст (таких, як Луцьк, Кременець чи Володимир) до невеликих містечок. У володіннях князів Острозьких на початку XVII ст. пригородки згадуються ще в Рівному, Дорогобужі, Звягелі, Любартові, Острополі, Лабуні¹⁷, Красилові¹⁸.

Топографію окольного замку в Острозі можна вивчати за допомогою перерахованих вище описово-статистичних джерел, які дозволяють укласти більш-менш точний перелік об'єктів, що знаходилися в межах «паркану»:

1. *Культові споруди та церковні землі*: православні церкви Успіння Богородиці (Пречистенська)¹⁹, св. Миколая²⁰ та, можливо, св. Бориса і Гліба²¹, а також Успенський костел²². При кожному з храмів існував цвинтар, на якому ховали острозьких міщан і слуг князів Острозьких. Між 1585 та 1591 рр. з ініціативи і на кошти луцько-острозького єпископа Кирила Терлецького в окольному замку на стародавньому церковному пляцу було зведено владичий

¹⁴ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 41, арк. 558 зв.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Krakowie. Oddział na Wawelu, Archiwum Sanguszków (далі скорочення: АРКг. АS), тека XVI a. gps 73, k. 427.

¹⁶ Бевзо О. Львівський літопис і Острозький літописець. – К., 1971. – С. 129 (тут лютневий напад татар помилково датований 1577 роком).

¹⁷ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu, gps 3669/II, k. 131–131 v., 184, 312, 424–424 v., 456 v., 474 (опрацьовано за мікрофільмом: Biblioteka Narodowa w Warszawie, nr 5049): інвентар 1620 р., укладений напередодні поділу володінь між трьома дочками князя Олександра Костянтиновича, охоплює описи лише частини родових земель дому Острозьких.

¹⁸ ЦДІАК України, ф. 21, оп. 1, спр. 44, арк. 142 (1607 – замковий храм).

¹⁹ Там само, ф. 25, оп. 1, спр. 84, арк. 233 зв., 249 зв. (1609 – замковий храм); Бондарчук Я. Церква Успенська // Острозька академія XVI–XVII ст. ... – С. 175.

²⁰ Див. прим. 11 (лист кн. Данила Острозького XIV ст.); Бондарчук Я. Церква Миколаївська... – С. 174.

²¹ Вихованець Т. Церква Глібобориська // Острозька академія XVI–XVII ст.: Енциклопедичне видання (друге, оновлене, видання енциклопедії зараз готується до друку і має побачити світ 2008 р. Дякую автору за можливість ознайомитися з машинописом статті до її публікації).

²² ЦДІАК України, ф. 26, оп. 1, спр. 4, арк. 965 (1584 – замковий храм); Ковалів Ю.-В., о. Костел фарний в Острозі // Острозька академія XVI–XVII ст. ... – С. 74–77.

двір, розташований «уг[л]омъ подле церъкви Пречистое Св[я]тое»²³. 1598 р. цю нерухомість за наказом Василя-Костянтина Острозького було відібрано в єпископа, а в джерелах початку XVII ст. жодної звістки про неї вже немає²⁴. 1621 р. неподалік від в'їзду до дитинця згадується «законничий» двірець²⁵.

2. Школа («Академія») з друкарнею, що були закладені Василем-Костянтином Острозьким в останній третині XVI ст.²⁶

3. Князівські житлові та господарські будівлі – споруди, які мали знаходитися в дитинці, але за браком місця були винесені за межі верхнього замку: столова ізба, стайня з подвір'ям²⁷, дім кухмістра з кухнею і спіжарнею²⁸, лазня, чотири муровані «земні склепи» (погреби)²⁹, великий князівський двір з «верхніми» і «нижніми» приміщеннями³⁰, в'язниця³¹.

4. «Шляхетські» двори – садиби придворних слуг князів Острозьких, їхніх же ленників («зем'ян») та заможних острозьких міщан. Про власників цих дворів і самі двори в джерелах збереглося чимало повідомлень, а тому зупинимось на них детальніше.

Насамперед, з'ясуємо кількість дворів. Для цього використаємо дані початку XVII ст., оскільки з давнішого часу не збереглося жодного докладного опису Острозького замку. У дільчому акті 1603 р., коли пригородок було поділено між братами Янушем та Олександром Острозькими, їх нараховувалося 28³², а на початку 1620-х років – вже 20 (по 10 у кожній частині)³³. Наведені цифри показують, що, по-перше, двори займали велику, можливо, більшу частину окольного замку і, по-друге, їх кількість суттєво зменшилася (на 30 %) за дуже короткий відрізок часу. Причиною такої різкої зміни була не пожежа чи будь-яка інша природна стихія, а реалізація одного з параграфів щойно згаданої угоди про поділ володінь між братами Острозькими.

Річ у тім, що Острозьку волость і нижній замок розмежували навпіл за географічним принципом³⁴ без урахування інтересів князівських слуг. У результаті кілька осіб, що володіли замковими дворами на частині князя Януша, водночас посідали на ленному праві села на частині князя Олександра, а

²³ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 39, арк. 316 зв.; спр. 40, арк. 126–128.

²⁴ Там само, спр. 53, арк. 81.

²⁵ Описи Острожчини... – С. 292.

²⁶ Детальніше про школу і друкарню див.: Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К., 1990.

²⁷ Описи Острожчини... – С. 74 [1603].

²⁸ Там само. – С. 79, 185 [1603, 1620].

²⁹ Там само. – С. 79 [1603].

³⁰ Там само. – С. 74, 292–293 [1603, 1621].

³¹ «Тюрма» згадується на території нижнього замку 1584 р., хоча достеменно не відомо, чи в джерелі йдеться про спеціально облаштовану «стаціонарну» в'язницю, чи в її якості слугувала одна з господарських або житлових будівель (див.: ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 31, арк. 621 зв., 623 зв.)

³² Описи Острожчини... – С. 74, 79.

³³ Там само. – С. 185, 292.

³⁴ Олександр Острозький мав успадкувати західну частину дитинця і «пригородка», а також південно-східну половину Острозької волості, а Януш Острозький – східну частину вишнього і нижнього замків та західну Острожчину.

відтак служити мали молодшому з них. Аби запобігти ситуації, коли один слуга має двох панів, брати Острозькі домовилися про те, що «dwory szlacheckie służebnicze, które się komu w zamku ostrogskim działem dostały, znieść na dział pana swego possessorowie onych dworów będą powinni w rok po zejściu z świata iego xiążęcey mci starego pana oycy ichmci (co iak naydaley racz Panie Boże oddalić) *sub privatione* tychże domów y dworów»³⁵. Отже, слуги, двір яких опинився на частині «чужого» патрона, повинні були залишити свою садибу (продати або перенести її) за рік по смерті Василя-Костянтина Острозького. Остання умова пояснюється тим, що за згодою обох братів Острог з околицями залишався в пожиттєвому володінні «старого князя», який помер, як відомо, у лютому 1608 р. Таким чином, параграф угоди про знесення дворів теоретично мав бути виконаний до весни 1609 р., але особливої потреби поспішати на той час уже не було. Після смерті в листопаді 1603 р. князя Олександра Костянтиновича Острозького і нетривалого протистояння його вдови Анни Костчанки з батьком та братом небіжчика було досягнуто домовленості про встановлення опіки князя Януша над нащадками Олександра. Відповідно до неї, обидві половини Острозького замку, міста і всіх навколишніх земель, як і раніше, мали залишатися в пожиттєвому триманні старого Острозького, а далі аж до «настання літ» синів Олександра їхня частина маєтку переходила до рук опікуна³⁶. Старший з останніх – Адам-Костянтин – став повнолітнім 1615 р. і під кінець того ж року був введений у володіння Острогом³⁷. Урядовий возний, який здійснював цю процедуру, на прохання нового власника засвідчив велике спустошення Острожчини, що стало додатковим стимулом для розв'язання тривалого судового процесу про перебільшення опікуном своїх повноважень і порушення приписів угод 1603–1604 рр. Кожна зі сторін використала на тяганину чимало грошей, аж поки 1619 р. не дійшло до чергової домовленості між краківським каштеляном Янушем Острозьким та його небожем Янушем-Павлом (братом Адама-Костянтина, який 1618 р. помер). З документа дізнаємося про те, що всі власники дворів, які за дільчим актом 1603 р. мали змінити «місце прописки», виконали покладений на них обов'язок³⁸. Усі, окрім одного. Виключенням з правила став потомствений слуга дому Острозьких Григорій Павлович, вислуга якого знаходилася в східній Острожчині Януша-Павла, а двір – в Янушевій частині пригородку. Вирішення цього питання залишалось на розсуд краківського каштеляна: «Dwory służebni w Ostrogu isz podlug conditiei działowej zniesione bydz mały y są, a ysz tylko pana Pawłowiczów zostawa, a ten iest sługa starego niebosczyka

³⁵ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). ф. 8. спр. 230, арк. 62–62 зв.

³⁶ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 563 зв. (угоду укладено в Любліні 13 липня 1604 р.)

³⁷ Там само, спр. 103, арк. 172 зв.–174.

³⁸ Залишити свої двори за результатами поділу 1603 р. мали Михайло Болгарин, Н Долотецький, Іван та Миколай Радогоські. Дем'ян Хорівський і Григорій Цурківський посідали вислуги в обох частинах Острозької волості, тож перед ними стояв вибір, кому служити далі.

x[iażęci]a ie[g]o msci, to na laszcze x[iażęci]a i. m. pana krakowskiego zostawa»³⁹. Як впливає з пізніших джерельних повідомлень, пан Григорій тримав свій двір аж до смерті в 1621 році, після чого нерухомість успадкували його небожі (детальніше див. табл. 1 у додатку).

Спробуємо змалювати **колективний портрет власників нерухомості в острозькому окольному замку**. Усупереч твердженню Ярослави та Олександра Бондарчуків⁴⁰, більшість замкових садиб належала не заможним міщанам, а князівським слугам, серед яких помітну групу становили зем'яни, що на ленному праві посідали одне-два сільця під Острогом. Перелік садиб у дільчому акті 1603 р. так і називається «Placze w przygodku, na ktorych szam te dwory ziemianskie»⁴¹. Щоправда, кількісно картина виглядала не так одномаїтно. Того самого 1603 р. зем'янам належало 18 забудованих «пляців», двірські та інші слуги князя Василя-Костянтина посідали 8 садиб, ще по одній знаходилося в руках Юрія «церулика» (лікаря) та сусіда і, можливо, клієнта Острозьких Лавріана Пісочинського. До 1620-х років ситуація змінилася в цілому несуттєво: з 20-ти дворів щонайменше 10 належали острозьким зем'янам, 6 – іншим слугам, а імена власників решти чотирьох встановити поки-що не вдалося. Що стосується станового походження цих людей, то й тут не варто повністю довіряти джерелу, яке всіх обивателів пригородку називає шляхтою⁴². Відомо ж бо, що Ян Лятош народився в сім'ї краківського містича, а Юрій «церулик», панове Кокорика, Кречевич і Лисичинський були вихідцями з острозьких міщанських родів. Плебеями, скоріше за все, були й деякі їхні сусіди – Коровицький, Милятицький, ровничий і тюремник.

Як бачимо, більша частина дворів належала острозьким зем'янам, які, проте, у пригородку жили непостійно. Рідко хто з ленників надовго залишав вислужене сільце або дідичний маєток поза межами волості, де він почувався володарем і де на власний кошт зводив аж ніяк не гірший острозького, а то й кращий, двір-резиденцію⁴³. **Для чого тоді зем'янам утримувати нерухомість ще й в Острозі?** Причин було кілька. Перша і головна з них цілком очевидна – за міськими і замковими мурами значно легше сховатися від небезпеки. Наведемо ряд прикладів, які підтверджують ці слова і стосуються як Острога, так і Волині загалом. Шляхтянка з Погорини Настасія Хребтовичівна, вдова Бориса Сиви-Роського, в укладеному незадовго до смерті тестаменті заповіла рідному братові Кіндрату свій двір у Корці, «который маю для приезду своего для забегу в татарщину»⁴⁴. Колишній острозький ленник Пе-

³⁹ Biblioteka PAU i PAN w Krakowie, gps 2251. k. 332 v.

⁴⁰ Бондарчук Я., Бондарчук О. Пригородок в Острозі... – С. 138.

⁴¹ Описи Острожчини... – С. 79.

⁴² Там само. – С. 74.

⁴³ Цю ситуацію добре ілюструє перелік острожан-католиків 1622 р., де трохи не в кожному з дворів згадується свій «господар», яким виступає острозький міщанин, що на відміну від законного власника-зем'янина, разом із родиною постійно проживає в замку (див.: Akta kościoła farnego ostrogskiego od r. 1622 co ważniejsze wydał Jakób Hoffman // Rocznik Wołyński. – Równe, 1934. – Т. 3. – С. 194–195.

⁴⁴ ЦДАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 13, арк. 240 зв. Тестамент укладений 10 липня 1600 р. в с. Селичів Корецької волості (заставне володіння Настасії Хребтовичівни).

тро Сметанкович-Білчинський, спростовуючи чутки про своє плебейське походження, пригадав і «пляцы в пригородку, на которых двory землянские для неприятеля побудованы суть». Саме тут, «в пригородку замку Острозского», його батько мав власний будинок «для приезду з ыменья Былчина и для утечки перед татарами»⁴⁵. Потрібно відзначити, що село Білчин лежало південніше Острога, на межі з володіннями князів Заславських. Через специфічне географічне розташування, у разі нападу ординців ці терени першими на Острожчині потрапляли під удар і, в підсумку, зазнавали найбільшого спустошення, а тому тамтешні зем'яни ретельніше ставилися до свого захисту. Цим і пояснюється помітна 1603 р. диспропорція в співвідношенні кількості дворів ленників-вихідців з різних частин волості: з 18 осіб 15 мали вислугу на найнебезпечніших землях Острожчини.

У добре захищених помешканнях не лише рятували своє життя, а й зберігали найцінніше майно. Так, володимирський староста князь Федір Сангушко 1535 р. надав господарському дворянину Томку Коіленському Кунцівський двір у володимирському окольному замку з полями й сіножатями «для убежища от поганьства татарь, для схованя речей его»⁴⁶. Якщо ж власного помешкання в замку шляхтич не мав, можна було домовитися про збереження найважливіших маєткових, боргових та інших паперів, а також найкоштовніших речей у господі приятеля. Так, зокрема, вчинив Мартин Менжинський, що володів неподалік від Острога дідичними маєтками Русивль та Капустин. Певну частину своїх статків він залишив у замковому дворі острозького зем'янина Андрія Куровського. Дізнаємося про це зі слів Мартинової невістки, що через суд домагалася повернення речей, які були «там для небезпеченствъ и тръвог татарских звезены»⁴⁷. Крім усього, мати в Острозі власний двір було ще й досить зручно, адже життєві потреби і ситуації примушували зем'янина кілька раз на рік з'являтися до центру волості (за викликом князя чи острозького замкового суду, заради лікування, купівлі на острозькому ярмарку товарів і т. п.). Не варто забувати і про те, що від самого початку XVII ст. київський воєвода – старий, але все ще впливовий магнат – багато місяців поспіль проводив у родовому гнізді, а з жовтня 1606 р. взагалі не залишав його. Постійне перебування перед очима патрона, виконання його спеціальних доручень могло принести неабиякі дивіденди в кар'єрному просуванні, нове земельне надання чи додаткову матеріальну винагороду.

Яким чином набували в пригородку двори і якою була їх ціна? Нажаль, для повної відповіді на це питання у нас не вистачає джерел, та все ж певні відомості зібрати вдалося. Аналізуючи всі наявні згадки про двори в окольному замку, приходимо до припущення, що найдовше вони перебували в руках старожитних зем'янських фамілій, вислужені маєтки яких передавалися з рук у руки від батька до сина. У будь-якому разі, приклади Білчинсь-

⁴⁵ Там само, спр. 17, арк. 143 зв.

⁴⁶ Российский государственный архив древних актов, ф. 389, оп. 1, кн. 17, л. 601 об., 602 об. – 603 (опрацьовано за мікрофільмом: ЦДІАК України, КМФ-36, оп. 1, спр. 17).

⁴⁷ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 83, арк. 125.

ких, Боровицьких із Малої Боровиці, Гніздицьких, Павловичів і Хорівських показують, що поки представники фамілії тримали під Острогом на ленному праві те чи інше село, вони намагалися зберегти за собою нерухомість у замку, заповідаючи її у спадок своїм нащадкам. Інші власники садиб у пригородку могли набути їх не раніше, ніж ставали слугами чи клієнтами князя (єдиний виняток тут становить, здається, Лаврін Пісочинський).

Набути в замку двір можна було також завдяки наданню князя або придбавши нерухомість за власні гроші. Купівля і продаж мали попередньо схвалюватися дідичем Острога, та, як видно з інвентаря 1620 р., не завжди дотримувалися цього усного закону-традиції⁴⁸. Про ціни на двори за кінець XVI – початок XVII ст. даних практично немає. В єдиній відомій нам згадці в хроніці острозького фарного костелу (про купівлю плебаном Войцехом Вітковським садиби панів Павловичів) фігурує сума в 100 польських золотих, але ця ціна явно не відображає реальної вартості двору, який, за свідченням самого хроніста, «z wielkim budynkiem swym syła smientarza zaiął był» (1621)⁴⁹. Здається, Павловичі погодилися продати свою нерухомість за заниженою ціною, оскільки вона й так за приписами дільчого акту 1603 р. мала бути знесена.

Локалізація дворів у пригородку потребує додаткових досліджень. У нашому розпорядженні лише кілька орієнтирів, які в майбутньому допоможуть реконструювати топографію окольного замку. Відомо, зокрема, що двір зем'янина Андрія Куровського межував із Пречистенською церквою (1609), а садиби Павловичів і Григорія Уїздецького (1621–1622), очевидно, з півночі врізалися в територію католицького цвинтаря (див. у додатку табл. 1).

Таким чином, виявлені матеріали дозволяють стверджувати, що наприкінці XVI – на початку XVII ст. в острозькому пригородку знаходилося від двох до трьох десятків садиб, що належали князівським слугам, переважно місцевим зем'янам-ленникам. Більшість замкових дворів належала шляхті, вислуга якої лежала на небезпечних південно-східних теренах Острозької волості. Одні утримували в «пригородку» нерухомість заради порятунку життя власної родини й задля збереження майна, інші – у силу виконання урядницьких повноважень чи особливої служби, яка вимагала постійного перебування при боці дідича та його намісників. Наведені в додатках відомості про персоналії власників замкових дворів стануть у нагоді при вивченні клієнтарно-патрональних стосунків клану Острозьких і допоможуть точніше реконструювати вигляд Острога на межі XVI й XVII ст.

⁴⁸ Описи Острожчини... – С. 185: характерне зауваження ревізорів про те, що слуги «te dwory przedawaią sobie wiecznością, nie wiedząc za czyiem consensem».

⁴⁹ Kupienie dworu pp. Pawłowiców, który był barzo ucysnął kościół [публікація фрагменту хроніки Острозького фарного костелу] / Відчитав Т. Вихованець // Волянина з Волині: Релігійно-сусп. видання римо-католическої дієцезії. – Острог, 2005. – Ч. 1 (62). – С. 45. Подібні двори, розташовані в нижньому замку повітового центра Луцька, коштували щонайменше в кілька разів дорожче: двір Івана Чаплича-Шпанівського 1587 р. був оцінений у 400 кіп литовських грошів, Марка Жоравницького – 600 золотих (1595), Олександра й Павла Козинських – 100 кіп (1595), Катерини Лубницької – 800 кіп (1601), Станіслава Мишки-Варківського – 800 злотих (1607). Див.: ЦДІАК України, ф. 26, оп. 1, спр. 61, арк. 222–223 зв.; спр. 62, арк. 598–599 зв., 814 зв.–816 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 39, арк. 293–293 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 79, арк. 564–566 зв.

Додатки

Таблиця 1

Власники дворів у пригородку Острозького замку
(кінь. XVI – поч. XVII ст.)

Умовні скорочення:

Поділ 1603	Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття / Упор. В. Атаманенко. – К.; Острог; Нью-Йорк, 2004. – С. 74–95.
Інв. 1620	<i>Там само.</i> – С. 185.
Nom. paroch. 1622	Nomina parochianorum ex Visitatione Anni 1622 (у старті: Akta kościoła farnego ostrogskiego od r. 1622 co ważniejsze wydał <i>Jakób Hoffman</i> // <i>Rocznik Wołyński.</i> – Równe, 1934. – Т. 3. – S. 192–214.
Kupienie dworu Pawłowiców	Kupienie dworu pp. Pawłowiców, który był barzo ucysnął kościół (публікація фрагменту хроніки Острозького фарного костелу: Хроніка Острозької парафії / Відчит. Т. Вихованець // Воляннз з Волині: Релігійно-суп. видання римо-катої. Луцької дієцезії. – Острог, 2005. – Ч. 1 (62). – С. 45.
Білогір, р-н Хм. обл.	Білогірський район Хмельницької області.
Здолб, р-н Рівн. обл.	Здолбунівський район Рівненської області.
Ізясл, р-н Хм. обл.	Ізяславський район Хмельницької області.
Остр, р-н Рівн. обл.	Острозький район Рівненської області.
Славут, р-н Хм. обл.	Славутський район Хмельницької області.

Власники дворів	Інформація про власників та їх походження	Дата згадки	Джерело
Білчинський Андрій, Білчинська Василева (невістка Андрія, у 2-му шлюбі Семенова Миговицька) та її діти	Білчинські (<i>Бичлинські, Сметанковичі-Білчинські</i>) – острозьк. зем'ян. рід власного герба; за родовою легендою нащадки смолен. боярина Івана Сметанки. З поч. XVI ст. посідали «до волі» князів Острозьких с. Білчин (нині Більчин Ізяслав. р-ну Хм. обл.) у пд. част. Острозьк. волості, на межі із Заславщиною ⁵⁰ . За свідченням Петра Андрійовича Білчинського, колишнього дубенського старости і одного з найближчих слуг В.-К. Острозького, дім у пригородку належав його батькові, «который и тепер вдова братовая моя п[а]ни Василева Былчинская и братаничи мое не в обычай жадного подданс-	1570-ті, 1609	ЦДІАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 17, арк. 143 зв. (1609: ідеться про 1570-ті рр., коли жив Андрій Білчинський ⁵²); Поділ 1603. – С. 79 ⁵³ , 84 ⁵⁴ , 94

⁵⁰ ЦДІАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 17, арк. 130.

	тва, але для приязду [...] свого мають» (1609). Станом на 1609 вдова В. Білчинського (походила з роду Лудвиських) вже кілька літ була дружиною Семена Мирвицького – іншого острожк. зем'янина і посесора с. Білчин. 1621 один з її синів посідав дім в Острозі на Загородді (частина Я. Острозького) ⁵¹ . <u>Двір Білчинського</u> в пригородку згадується в поділі Острога 1603 За цим документом, ділянка опинилася в частині О. Острозького (який за цим актом мав успадкувати пд.-сх. Острожчину із с. Білчин)		
Болгарин (Михайло)	Болгарини – волин. шляхет. рід власн. герба. Господарем двору в пригородку Острога був Михайло, син волин. зем'янина Степана, убитого власними підданими в маєтку Ромейковичі (1546) ⁵⁵ , і Марії Джусянки. З кін. XVI ст. був слугою В.-К. Острозького; від 1596 тримав у сумі 700 польських золотих у заставі с. Шекеринці Острозьк. волості (тепер с. Ізясл. р-ну Хм. обл.) ⁵⁶ . За поділом 1603 Шекеринці перепали О. Острозькому, а <u>двір Болгарина</u> знаходився в тій частині нижнього замку, яку успадкував Я. Острозький	1603	Поділ 1603. – С. 74 ⁵⁷ , 89 ⁵⁸
Боровицький Василь	Боровицькі (із с. Мала Боровиця) – острожк. зем'ян. рід, коріння якого сягає 1-ї полов. XVI ст. Василь Павлович Боровицький, згаданий 1603 як власник двору в пригородку Острога, із серед. 70-х рр. XVI ст. був слугою В.-К. Острозького, а від 1608 його сина	1603	Поділ 1603. – С. 79, 95

⁵¹ Описи Острожчини... – С. 297.

⁵² Помер після 1575 р., див.: ЦДІАК України, ф. 21, оп. 1, спр. 18, арк. 71.

⁵³ Тут помилково: «Delezinskiy».

⁵⁴ Тут помилково: «Belczynskiego».

⁵⁵ *Boniecki A.* Herbarz polski. – Warszawa, 1900. – Т. 2. – S. 249.

⁵⁶ ЦДІАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 10, арк. 487 зв.–488.

⁵⁷ Тут помилково: «Bułhardynow».

⁵⁸ Тут помилково: «Булгардинов».

⁵⁹ Описи Острожчини... – С. 104; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 75, арк. 424 зв.–425.

⁶⁰ *Перлиштейн А.* Описание города Острога. – М., 1847. – С. 6; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 48, арк. 78.

	Януша. Тримав на службі частину с. Мала Боровиця ⁵⁹ (нині одноймен. с. Білогір. р-ну Хм. обл.). 1592 острозьк. бирчий, а 1595 острозьк. підстароста ⁶⁰ . За поділом 1603 двір Василя Боровицького знаходився в част. О. Острозького, майбутнього власника с. Мала Боровиця. Після смерті останнього пд. і сх. част. волості опинилися в опіці Я. Острозького.		
Боровицький Ждан, його вдова Настасія з Болбасів-Розтоцьких	Боровицькі (із с. Вел. Боровиця) – давній місцевий зем'ян. рід гербу Лук, представники якого служили володарям Острога ще в XV ст. На поч. 1600 зі смертю острозьк. старости (з 1587) і луцьк. войськового (з 1589) Ждана Томиловича ⁶¹ рід вигас «по мечу». Усе майно, у тому числі вислужене с. Вел. Боровиця (тепер Білогір. р-ну Хм. обл.) в пд. част. Острожчини і двір у пригородку, успадкувала вдова Настасія Болбасівна-Розтоцька (в майбутньому дружина луцьк. зем. судді Івана Хрінницького, † 1616 ⁶²). Перша згадка про двір Ждана Боровицького у свідченні возного Григорія Анцутича, який 27 червня 1587 оглянув у садибі острозьк. старости його слуг, поранених сином попереднього острозьк. старости Шимоном Павловичем. 28 листопада 1596 до двору Ждана Боровицького привели затриманих на території замку посланців єпископа Кирила Терлецького, які прибули до міста з королівськими листами добиватися видачі колишнього слуги свого патрона кн. Флоріана Гедройця і повернення майна владки, пограбованого в Турові козацьк. ватажком Семерієм Нали-	1587–1603	ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 37, арк. 593 зв.–594 (1587); спр. 42, арк. 370 зв. (1592); спр. 49, арк. 150 зв., 910 зв. (1596); ф. 21, оп. 1, спр. 35, арк. 217 (1599); ф. 22, оп. 1, спр. 12, арк. 214 зв. (1599); Поділ 1603. – С. 79, 94

⁶¹ Коротку біографію Ж. Боровицького див.: Кулаковський П. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569–1673 рр.: Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій. – Острог: Львів, 2002. – С. 238–239 (тут помилково зазначено, що він помер на поч. жовтня 1603 р., а насправді залишив цей світ у січні–березні 1600 р., бо вже в квітні того самого року його поховано; див.: ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 56, арк. 497); Тесленко І. Родинний клан Єрличів // Соціум: Альманах соціальної історії. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 153–154.

⁶² ЦДІАК України, ф. 21, оп. 1, спр. 54, арк. 47 зв.–48.

	<p>вайком. За чутками, які докотилися до самого Терлецького, конфісковані речі були перевезені до Наливайкового брата острозького священника Дем'яна. Боровицький не лише не задовольнив прохання владики, а й наказав схопити обох шляхтичів (Даніеля Олізаровського й Лукаша Грота) і у своєму дворі спочатку погрожував їм, а потім вирішив кинути до міських в'язниць. У червні-липні 1599 у дворі Боровицького збито і пограбовано кутенських підданих Павла Боговита і возного, присланого з Кременецьк. земськ. суду до Острога для засвідчення завданих їм шкод. За поділом 1603 двір, який на той час належав уже вдові луцьк. войського, опинився в част. О. Острозького</p>		
Боровицький Юрій	<p>Боровицькі (із с. Мала Боровиця) – див. вище. Юрій Павлович Боровицький – острозьк. зем'янин і рідний брат згаданого вище острозьк. підстарости Василя. За поділом 1603 двір <u>Юрія Боровицького</u> опинився на «Олександровій» част. пригородку.</p>	1603	Поділ 1603. – С. 79, 95 ⁶³
Боровицький N	<p>Боровицькі (із с. Мала Боровиця) – див. вище. Встановити ім'я власника двору складно. Зрозуміло, що ним був представник роду Боровицьких із с. Мала Боровиця, оскільки рід Боровицьких із с. Вел. Боровиця після смерті острозьк. старости Ждана (1600, див. вище) вигас. Відтак, господарем нерухомості в пригородку був один із нащадків Юрія чи Василя Павловичів Боровицьких. Станом на 1620 двір <u>Боровицького</u> в «Олександровій» частині нижн. замку згадується як <u>пустий</u>, а родова вислуга – с. Мала Боровиця – перебувала в цей час у руках Стефана Войнаровського (див. нижче)</p>	1620	Інв. 1620. – С. 185
Бучайський	<p>Бучайські – шляхет. рід, осів під</p>	1603–	Поділ 1603. –

⁶³ У публікації помилка: в кириличній копії дільчого акту 1603 р. згадано не «Яця», а «Юря» Боровицького.

(Вавжинець)	Острогом в ост. чверті XVI ст. В.-К. Острозький наділив частиною с. Білчин (тепер Більчин Ізясл. р-ну Хм. обл.) Петра Бучайського ⁶⁴ , вітчима Лавріна Пісочинського (див. нижче). Невдовзі цю половину села успадкував син Петра Лаврін (Вавжинець) Бучайський – «слуга трьох панів», що починав свою кар'єру ще при «старому» Острозькому, а далі урядовав у маєтках його сина Януша й онука Владислава-Домініка Заславського ⁶⁵ . Саме цей Бучайський і був власником одного з дворів в пригородку. У 1-му шлюбі був одружений з Ганною Куровською, сестрою свого сусіда Андрія (див. нижче). За поділом 1603 <u>двір Бучайського</u> в «нижньому» замку та його вислуга у волості опинилися в част. О. Острозького. Крім двору в 1615–1620 Вавжинцеві належала також нерухомість у місті; дім Бучайського знаходився на Колісницькій вул., у тій част. Острога, що звалася Застав'я ⁶⁶ .	1622	С. 74 ⁶⁷ , 89 ⁶⁸ ; Nom. paroch. 1622. – S. 195
Вільгорський (Олександр)	Вільгорські – волин. шляхет. рід гербу Кирдей. Хоч у тексті інвентаря 1620 не згад. ім'я власника двору в пригородку, можна припустити, що ним був Олександр Романович, який 1619 підписав тестамент свого патрона Януша-Павла Острозького ⁶⁹ . <u>Двір Вільгорського</u> лежав у тій част. окольного замку, яку успадкували діти О. Острозького (одним з яких і був Януш-Павло)	1620	Інв. 1620. – С. 185
Войнаровський (Стефан)	Войнаровські – шляхет. рід гербу Стшеме з Краківського воєвод. У	1620	Інв. 1620. – С. 185

⁶⁴ ЦДІАК України, ф. 21, оп. 1, спр. 27, арк. 105 зв.; ф. 22, оп. 1, спр. 9, арк. 70 зв., 793.

⁶⁵ Описи Острожчини... – С. 103; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 103, арк. 161 зв.–162; Доббищенко М. Реалії та міфи релігійного протистояння на Волині в кінці XVI – першій половині XVII ст. // Соціум: Альманах соціальної історії. – К., 2003. – Вип. 2. – С. 77.

⁶⁶ Описи Острожчини... – С. 197.

⁶⁷ Тут помилково: «Baczaickiego».

⁶⁸ Тут помилково: «Bachaickog[o]».

⁶⁹ Kus J. «Wielkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie...» Adam Konstanty i Janusz Pawel książęta Ostrogscy. wojewodzice wołyńscy // Muzeum w Jarosławiu. Zeszyty muzealne. – Jarosław, 1998. – S. 118.

	<p>1-й трет. XVII ст. Я.-П. Острозькому та його сестрі Анні-Алоїзі Ходкевичевій служив аріанин, майбутній київськ. ловчий Стефан Войнаровський. Він же тримав кілька сіл в Острозьк. волості – на службі села Мала і Вел. Боровиця⁷⁰ (тепер Білогір. р-ну Хм. обл.), у заставі села Колимлі, Кривин і Крупець (Славут. р-ну Хм. обл.). <u>Двір Войнаровського</u> знаходився в тій частині пригородку, яка належала дочкам О. Острозького.</p>		
<p>Воронич Миколай</p>	<p>Вороничі (<i>Вороничі-Боратинські</i>) – волин. шляхет. рід гербу Павенжа; походив від боярина Івашка Воронича, який жив на поч. XVI ст. Власником двору в Острозьк. окольному замку був давній слуга В.-К. Острозького Миколай Олександрович, правнук Івашка. У тестаменті, написаному в січні 1622, він заповів поховати його при Острозьк. костелі або деінде «за законом римської церкви і відповідно до свого худого шляхетського достатку»⁷¹. Помер наприкін. 1622 або на поч. 1623; нащадків не залишив; усе майно переказав київськ. чашн. Філону Стрибилю і рідним братам Федору й Філону Вороничам. За поділом 1603 <u>двір Воронича</u> опинився в част. О. Острозького. Позичаючи 1620 в Миколая Воронича 5 000 польських золотих, Григорій Павлович зобов'язався повернути всю суму за рік у день св. Семена «в домі його милості в Острозькому замку». 1622 його <u>«дім»</u> двічі згадується в переліку помешкань парафіян фарного костелу (з нотаткою про те, що в господі живе конвертит-</p>	<p>1603– 1622</p>	<p>Поділ 1603. – С. 74⁷², 88⁷³; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 125, арк. 884, 886 зв.; Nom. paroch. 1622. – S. 195, 200</p>

⁷⁰ В укладеному 1619 р. тестаменті Януш-Павло Острозький заповів Войнаровському 5 000 польських золотих і доживоття на селах Боровиця і Вілія (тепер Остр. р-ну Рівн. обл.), див.: *Kus J.* «Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...»... – S. 117.

⁷¹ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 641 зв.

⁷² Тут прізвище пана Миколая написане з малої літери, оскільки упорядник видання В. Атаманенко, очевидно, вважав, що йдеться про замкового слугу – «воротного».

⁷³ Тут помилково: «Воротничог[o]».

	католик Давидець москвитин).		
Гніздицькі (Себастьян та його син? Стефан)	Гніздицькі (<i>Гнездицькі</i>) – зем'ян. рід із Колодненської волості кн. Острозьких. Наприкін. XVI – на поч. XVII ст. Себастьян Гніздицький тримав під Острогом на службі с. Рівки ⁷⁴ (тепер Славут. р-ну Хм. обл.); він же, очевидно, і був власником двору в пригородку. За поділом 1603 <u>двір Гніздицького</u> опинився на част. О. Острозького. У 1610-х роках Стефан Гніздицький (близький родич, можливо, син Себастьяна) продав нерухомість Валентію Косаковському.	1603– 1610-ті	Поділ 1603. – С. 79 ⁷⁵ , 84, 94; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 715 (1623, згад. двір Косаковських, що раніше належав Гніздицьким)
Деревенецький (Богущ або один із його синів – Іван чи Михайло)	Деревенецькі (<i>Промчейки-Деревенецькі, Промчейки-Дядківські</i>) – острозьк. зем'ян. рід власн. гербу, нащадки Грицька Промчейка. Тримали на службі с. Дерев'янче в Острозьк. волості ⁷⁶ (тепер Остр. р-ну Рівн. обл.). Як дідичі частини с. Дядківці Луцьк. повіту Волин. воєвод. (тепер Рівн. р-ну Рівн. обл.) іменувалися також Промчейками-Дядківськими ⁷⁷ . Власником двору був, швидше за все, Богущ Грицькович († між 1603 і 1606) ⁷⁸ або один із його синів – Іван чи Михайло. За поділом 1603 <u>двір Деревенецького</u> опинився в част. Я. Острозького.	1603	Поділ 1603. – С. 74, 88
Долотецький (Ждан або Іван)	Долотецькі (<i>Промчейки-Долотецькі</i>) – острозьк. зем'ян. рід, нащадки Грицька Промчейка. Вислуга Долотецьких – с. Долотче (тепер Долоччя Ізясл. р-ну Хм. обл.) – знаходилася південніше Острога, на правому березі р. Вілії. Власником двору в пригородку був один із братів Грицьковичів Долотецьких – Ждан чи Іван (обоє були	1603	Поділ 1603. – С. 74, 88

⁷⁴ Описи Острожчини... – С. 103.

⁷⁵ Тут помилково: «Hinzdeckiego». В інших копіях дільчого акту 1603 р. прізвище передане правильно. Незважаючи на це, упорядник «Описів Острожчини» в примітці на с. 84 дає помилковий коментар: «має бути „Viezdzieckiego».

⁷⁶ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 76, арк. 1075 зв.

⁷⁷ Там само, ф. 26, оп. 1, спр. 15, арк. 48–50.

⁷⁸ Там само, арк. 128; спр. 16, арк. 29–30 зв.

⁷⁹ Описи Острожчини... – С. 103.

	зем'янами, 1603 тримали по половині родового гнізда) ⁷⁹ . Попри те, що південно-східна Острожчина, в якій лежало с. Долотче, за поділом 1603 мала перейти до рук О. Острозького, <u>двір Долотецького</u> опинився в част. Я. Острозького		
Джевецький (Ян?)	Джевецькі (<i>Древецькі, Древицькі</i>) – шляхет. рід гербу Наленч із Люблін. воєвод. 1618–1619 представник цієї фамілії (Ян?) перебував на службі в братів Адама-Костянтина і Януша-Павла Острозьких, був берездівським урядником ⁸⁰ . Очевидно, саме він і посідав двір у пригородку. В інвентарі 1620 <u>двір Джевецького</u> згадується в тій част. пригородку, яка була успадкована дітьми О. Острозького.	1620	Інв. 1620. – С. 185
Єрлич-Колимський (Матвій)	Єрличі-Колимські (<i>Єрличі-Тиненські</i>) – рівен. зем'ян. рід гербу Лис; за легендою нащадки господар. дворянина Івана Тимофійовича Плещеєва-Юрлова, а насправді потомки Єрлі, боярина кн. Семена Гольшанського (XV ст.) ⁸¹ . На поч. 1580-х В.-К. Острозький надав Олізару Єрличу-Тиненському с. Колимлі Острозьк. волості ⁸² (тепер Колом'є Славут. р-ну Хм. обл.). Олізар – батько відомого хроніста Яна (Йоахіма) – з 90-х років XVI ст. почав іменуватися Єрlichem-Колимським ⁸³ . Та власником двору в пригородку був не він, а його рідний брат Матвій, «który starał się w domu książąt ich mści Ostrozkich służąc i nie żenił się» ⁸⁴ . Помер цей Єрлич, перший у родині католик-конвертит («dobry i nabożny starzec z Rusina [katolik]»), 14 вересня	1603–1622	Поділ 1603. – С. 79 ⁸⁶ , 84, 95; Nom. paroch. 1622. – S. 195, 200

⁸⁰ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu, rps 3 669/II, k. 290 (опрацьовано за мікрофільмом: Biblioteka Narodowa w Warszawie, nr 5 049).

⁸¹ Детальніше про походження Єрличів див.: *Тесленко І.* Родинний клан Єрличів... – С. 135–188; *Тесленко І.* Сторінки історії Східної Острожчини (державці села Колом'є у XVI ст.) // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – Нетішин, 2003–2004. – Вип. 2–3. – С. 84–88.

⁸² *Тесленко І.* Родинний клан Єрличів... – С. 153.

⁸³ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 52, арк. 727.

⁸⁴ Южнорусские летописи / Под ред. *О. И. Левицкого*. – К., 1916. – С. 74.

⁸⁵ Там же.

	1622; похований (очевидно, при Острозьк. костелі) у присутності дочок О. Острозького ⁸⁵ . За поділом 1603 <u>двір Єрлича-Колимського</u> в пригородку знаходився в част. О. Острозького. Щоправда, у січні 1622 в переліку нерухомої власності острожан-католиків згадується вже « <i>dom p. Herlicow</i> »		
Заблоцький (Мацей)	Заблоцькі – шляхет. рід з Підкарпаття. Наприкін. XVI – на поч. XVII ст. в оточенні Острозьких бачимо кількох Заблоцьких, найпомітнішими з-поміж яких є Мацей та Ольбрахт. Перший з них служив Я. Острозькому, а другий – нащадкам О. Острозького, притому життя обох було пов'язане з Острогом і навколишніми землями. У переліку острожан-католиків, які 1622 посідали нерухомість в окольному замку, названо «острозького бурграбія пана Заблоцького». З ін. документа дізнаємося, що бурграбієм був Мацей Заблоцький ⁸⁷ , який після смерті свого патрона перейшов на службу до острозьких ординатів кн. Заславських ⁸⁸ . Таким чином, за умовами поділу 1603 <u>дім (!) пана Заблоцького</u> повинен був знаходитися в част. нащадків Я. Острозького	1622	Nom. paroch. 1622. – S. 200
Закжевський Станіслав	Закжевські (Закревські) – шляхет. рід із Підкарпаття. Станіслав, власник одного з дворів в окольному замку, 1615–1620, 1625–1630 був острозьк. старостою в част. нащадків О. Острозького ⁸⁹ . Від 1616 тримав на службі села Лисиче, Понора і Корость Острозьк. волості ⁹⁰ (усі в Славут. р-ні Хм. обл., останнє те-	1620– 1633	Инв. 1620. – С. 185; Nom. paroch. 1622. – S. 194–195; ЦДІАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 40, арк. 4 (1633)

⁸⁶ Тут помилково: «Kolenskiego».

⁸⁷ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 643.

⁸⁸ 25 вересня 1622 р. в острозькому костелі була охрещена дочка Мацея Заблоцького Регіна, див.: Metryki chrztu z Ostroga 1599–1666, podał x. prałat F. Czyżewski w Łucku // Miesięcznik Heraldyczny. – Lwów, 1938. – № 9. – S. 143.

⁸⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych (далі – AGAD), Archiwum Potockich z Łańcuta, rps 1 556, k. 7; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 471 зв. У 1618–1630 рр. в острозькому костелі охрещено чотирьох дітей Станісава Закжевського, див.: Metryki chrztu z Ostroga... – S. 143.

⁹⁰ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 122, арк. 363 зв.–364 зв.

	пер називається Хоросток). <u>Двір Станіслава Закжевського</u> знаходиться в тій част. пригородку, яку успадкували нащадки О. Острозького. Аналізуючи перепис катол. населення міста 1622 і вміщений у ньому перелік членів родини та слуг Станіслава Закжевського, можна прийти до висновку, що навіть після складання старостин. уряду він продовжував жити саме в замку, а не в одному зі згаданих сіл.		
Кокорика N	Кокорики – острозьк. міщан. рід. 1603 Васько Кокорика посідав в центрі Острога два дома ⁹¹ ; пізніше ця нерухомість перейшла до його вдови і, очевидно, сина Івана (зг. 1620–1621) ⁹² . Не виключено, що Васько був батьком або близьким родичем пана Кокорики «русина», згаданого 1622 серед власників замкових дворів. Можливо також, що останній і не названий на ім'я Кокорика, державця с. Мізочок (тепер Здолб. р-ну Рівн. обл.) в зх. част. Острозьк. волості ⁹³ , – одна й та сама особа. Інші Кокорики, міщани і слуги, проживали на поч. XVII ст. у т. зв. «подільських» маєтках Я. Острозького. Зокрема, 1619 згадується базалійський війт Дем'ян Кокорика ⁹⁴ , а 1620–1629 Петро Кокорика тримав на службі с. Цеценівка в Костянтинівській волості ⁹⁵ . У переліку парафіян Острозьк. костелу 1622 занотовано, що в замковому <u>дворі пана Кокорики «русина»</u> (тобто православного) проживала родина католика Яна Копинського із семи осіб	1622	Nom. paroch. 1622. – S. 195
Колимський	<i>Див.: Єрлич-Колимський</i>		
Коровицький N	Встановити власника двору, який 1603 знаходився в част. О. Остро-	1603	Поділ 1603. – С. 79, 94

⁹¹ Описи Острожчини... – С. 75, 79.

⁹² Там само. – С. 189, 296.

⁹³ Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. – К., 1930. – С. 37.

⁹⁴ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 111, арк. 454.

⁹⁵ АРК AS, тека XXXVI, рps 38, s. 205; Баранович О. Залюднення Волинського воєводства... – С. 91.

	зького, не вдалося. Гербівник Боневського згадує в Підляськ. воєвод. рід Коровицьких (Куровицьких) гербу Прус I та Прус III ⁹⁶ , проте жодного представника цієї фамілії серед слуг кн. Острозьких та їхніх сусідів (обивателів Луцьк. і Кремен. повітів) не виявлено		
Косаковський Валентій, його вдова Анна з Жоравських	Косаковські (Коссаковські) – мазовецьк. шляхет. рід гербу Слеповрон. Валентій Косаковський, син Якуба, рідний брат віського чашн. Анджея і старости Миколая, був слугою кн. Януша-Павла Острозького. За даниною свого патрона в сумі 2 000 польських золотих тримав під Острогом села Головлі і Хотичин (останнє зараз у складі с. Головлі Славут. р-ну Хм. обл.), а також маєток Дубровиця в Берездівській волості ⁹⁷ . <u>Двір Валентія Косаковського</u> знаходився в тій част. пригородку, яку успадкували нащадки О. Острозького. 1620 він згадується в інвентарі, укладеному напередодні поділу між дочками князя Софією, Катериною та Анною-Алоїзою. Відомо, що Косаковський придбав двір у Стефана Гніздицького (див. вище) у 1610-х роках і тримав його до смерті († 1621) ⁹⁸ . Далі нерухомість опинилася в доживотному володінні Валентієвої вдови Анни Жоравської, яка господарювала тут ще 1623 ⁹⁹ . 1622 у переліку парафіян Острозьк. фарного костелу згадується <u>двір і «другий дім» (!)</u> пана Валентія Косаковського. У дворі мешкала вдова Валентія зі слугами, а в домі – родина Мартина стельмаха.	1620– 1623	Інв. 1620. – С. 185; Nom. paroch. 1622. – S. 194; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 715 (1623)
Краївський (Богдан або Остафій)	Краївські – волин. шляхет. рід гербу Тупа Підкова. З його представників, які жили на поч. XVII ст., служили В.-К. Острозькому і могли посідати двір, –	1603	Поділ 1603. – С. 79, 95

⁹⁶ Boniecki A. Herbarz polski. – Warszawa, 1907. – Т. 11. – S. 165–166.

⁹⁷ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 716 зв., 721 зв.

⁹⁸ Akta kościoła farnego ostrogińskiego od r. 1622... – S. 194.

⁹⁹ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 715.

	двоюрідні брати Богдан і Остафій Краївські, обидва острозькі зем'яни, тримали на службі по половині с. Країв ¹⁰⁰ (тепер село Остр. р-ну Рівн. обл.). За поділом 1603 двір Краївського опинився в «Олександровій» частині пригородку		
Кречевич Семен	Семен Кречевич (Семенко, Семен Кричевич) – міщан. син з Острога, підскарбій В.-К. Острозького (1602–1608) та його сина Януша (1608–1615) ¹⁰¹ . Пізніше служив дітям О. Острозького ¹⁰² . Станом на 1620 тримав на ленному праві села Нараївка та Улашанівка (сх. част. Острожчини) ¹⁰³ . <u>Двір Семена Кричевича</u> згадується в описі пригородку 1620 в част. нащадків О. Острозького	1620	Інв. 1620. – С. 185
Крисковський Томаш	Крисковські (Кришковські, Кишковські) – шляхет. рід із Краків. воєвод. або Мазовії ¹⁰⁴ . Томаш Крисковський був, очевидно, слугою Я. Острозького, хоча прямих свідчень про патронально-клієнтарні стосунки між ними віднайти не вдалося. 18 серпня 1620 Крисковський поставив свій підпис під листом Григорія Павловича про позику в Миколая Воронича 5 000 польських золотих ¹⁰⁵ . Цю угоду власники замкових дворів уклали в Острозі в присутності ще двох своїх сусідів – Шимона Павловича та Матвія Єрлича, відтак, можна припустити, що 1620 Томаш Крисковський уже володів садибою. <u>Двір Томаша Крисковського</u> , швидше за все, знаходився в тій част. нижн. замку, яка належала Я. Острозькому (принаймні, в	[1620]–1622	Nom. paroch. 1622. – S. 194

¹⁰⁰ Ковальський Н. П. Источники по социально-экономической истории Украины... – С. 73.

¹⁰¹ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія... – С. 97; ІР ІНБУВ, ф. 8. спр. 230, арк. 31, 55 зв.

¹⁰² ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 103, арк. 142 зв.–143 зв.

¹⁰³ Описи Острожчини... – С. 258–259.

¹⁰⁴ Гербівник Бонєцького містить відомості про кілька шляхетських родів Кришковських, у т. ч. з Мазовецького та Краківського воєводств, див.: *Boniecki A. Herbarz polski.* – Warszawa, 1909. – Т. 13. – С. 26–28.

¹⁰⁵ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 125, арк. 884, 886 зв.

	переліку дворів, які 1621 знаходилися на протилежній частині пригородку, нерухомість Крисковського не згад.). 1622 господарем двору названий Войцех столяр.		
Кричевський (Миколай)	Кричевські (<i>Кишчевські, Кишчовські, Кречовські</i>) – шляхет. рід власного гербу з Берестейськ. воєвод. У джерелах поч. XVII ст. згад. Миколай Кричевський, який служив удові і дітям О. Острозького ¹⁰⁶ . Саме він до 1622 посідав кілька сіл на сх. від Острога – Кургани, Могиляни, Волосківці та Мишківці ¹⁰⁷ (перші три тепер Остр. р-ну Рівн. обл., останнє нині не існує). <u>Двір Кричевського</u> в пригородку знаходився в част. нащадків О. Острозького	1620	Ішв. 1620. – С. 185
Куровський (Андрій)	Куровські – шляхет. рід гербу Наленч, походив із Каліського повіту одноймен. воєвод. Наприкін. XVI ст. Андрій Куровський тримав від В.-К. Острозького с. Клепачі (зараз Славут. р-ну Хм. обл.) в Острозьк. волості у 300 польських золотих ¹⁰⁸ . Власником двору в пригородку був його син і спадкоємець Андрій, 28 червня 1609 смертельно поранений неподалік від своєї господи Федором Рогозою ¹⁰⁹ . Уперше <u>двір Куровського</u> згадується в поділі 1603 (в част. О. Острозького). 8 лютого 1609 Мартин Мартинович Менжинський прислав до Острога своїх слуг, які побували в дворі пана Куровського і, відімкнувши комору, забрали з неї речі Мартинового батька, «там для небезпеченствъ и тръвог татарских зvezеные». Ці дії оскаржила в Луцьк. грод. суді Мартинова братова Анна Рокошівна (на той час дружина Олександра Вільгорського), яка відстоювала майнові інтереси своєї неповноліт-	1603– 1609	Поділ 1603. – С. 79, 94; ЦДІАК України, ф. 25. оп. 1. спр. 83, арк. 125, 411 (8. 02. 1609); спр. 84, арк. 249 зв. (28. 06. 1609)

¹⁰⁶ Там само, спр. 106, арк. 285, 383 зв.–384 зв. (1617 р., перша згадка про службу Миколая Кричевського).

¹⁰⁷ Там само, спр. 131, арк. 1078 зв.

¹⁰⁸ Там само, спр. 57, арк. 711 зв.–712.

¹⁰⁹ Там само, спр. 84, арк. 233-234, 249-250 зв.

	ньої дочки Марини, народженої в шлюбі з перши чоловіком Абрамом Менжинським. У червні того самого року двір згадується у зв'язку зі справою про поранення Андрія Куровського. Між іншим тут зафіксовано, що садиба знаходилася під церквою св. Пречистої (Успіня Богородиці).		
Кучковський Павло, його дружина або мати	Кучковські – шляхет. рід гербу Ястжембець, походив із Краків. воєвод. 1592 Ян Кучковський – крупський урядник В.-К. Острозького ¹¹⁰ . Свідчень про приналежність інших представників роду до слуг князів Острозьких не віднайдено. Можливо, до них належав Павло Кучковський, власник двору в пригородку. <u>Двір Кучковських</u> знаходився в «ординатській» част. пригородку і до 1618 належав Яну Риминському (див. нижче). У тестаменті Риминський називає Павла Кучковського «повинним», а не названу на ім'я пані Кучковську (дружину або матір Павла) – тіткою. Саме їй він подарував власний дім в Острозьк. замку. 19 квітня 1621 у дворі Павла Кучковського (!), «на пригородку будучом», возний Матвій Микулич поклав позов за скаргою підданого кн. Криштофа Збараського Матиса про вбивство в Острозі в грудні 1619 його брата Олекси	1618– 1621	ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 109, арк. 39 (1618); ф. 21, оп. 1, спр. 66, арк. 306 (1621)
Лисичинський (Костянтин або Данило)	Лисичинські (Лисицькі) – острозьк. зем'ян. рід власного гербу, заснований замковим писарем Василем Григоровичем, державцею с. Лисиче в сх. част. Острожчини ¹¹¹ (зараз одноймен. село Славут. р-ну Хм. обл.). На поч. XVII ст. писареву вислугу посідали його пасерби Костянтин і Данило Романовичі, які також іме-	1603	Поділ 1603. – С. 79, 94

¹¹⁰ Там само, спр. 42, арк. 132.

¹¹¹ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія... – С. 98; Boniecki A. Herbarz polski. – Warszawa, 1911. – Т. 14. – С. 354.

¹¹² Описи Острожчини... – С. 103; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 45, арк. 128 зв.; спр. 54, арк. 353 зв.

	<p>нувалися Лисичинськими, або Лисицькими¹¹². Обох братів народила Солоха Павлівна Боровицька, рідна сестра двох згаданих вище власників дворів в пригородку. За поділом 1603 <u>двір Лисичинського</u> опинився в частині О. Острозького, а 1621 в руках не названого на ім'я представника цього ж роду знаходився дім вже за межами замку, на Красній горі («ординатська» част. Острога)¹¹³</p>		
Лятош (Ян)	<p>Лятош (Ян) – син краків. міщанина, доктор медицини Падуан. і Краків. ун-тів. З 1583 виступав проти календарної реформи, через що привернув до себе увагу В.-К. Острозького, який у 90-х рр. XVI ст. запросив його оселитися в Острозі. Лятош жив у місті (можливо, у пригородку) вже 1599; помер між 1603 і 1608¹¹⁴. Під час поділу 1603 <u>двір, «де Лятош мешкає»</u>, опинився в част. О. Острозького</p>	1603	Поділ 1603. – С. 79, 94
Мархоцький Адам	<p>Мархоцькі – малопольськ. шляхет. рід гербу Остоя. Про одного з Мархоцьких – Адама – знаємо, що був слугою синів О. Острозького (згадується з 1618)¹¹⁵, тримав на ленному праві розташовані під Острогом села М'якоти та Велика Боровиця¹¹⁶ (тепер перше Ізясл., друге Білогір. р-ну Хм. обл.). У переліку парафіян Острозьк. костелу, в якому згадується <u>двір Адама Мархоцького</u>, немає інформації про те, де саме він знаходився (судячи з того, кому служив Мархоцький і де саме лежали вислужені ним села, цю нерухомість можна локалізувати на частині нащадків О. Острозького). 1622 господарем</p>	1622	Nom. paroch. 1622. – S. 194

¹¹³ Описи Острожчини... – С. 296.

¹¹⁴ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія... – С. 100; Шпізель Р. Лятош (Лятос) Ян // Острозька Академія XVI–XVII ст. ... – С. 84–85.

¹¹⁵ Про це свідчить лист Анни Костчанки, в якому вона називає Мархоцького слугою своїх синів Адама-Костянтина і Януша-Павла Острозьких (перший з них помер 1618 р.), див.: ЦДІ-АК України, ф. 22, оп. 1, спр. 31, арк. 1–1 зв.

¹¹⁶ Там само: Описи Острожчини... – С. 234, 237.

	двору був Матяш тесля		
Милятицький N	Встановити власника двора, що згадується лише 1603 в част. Я. Острозького, не вдалося. Очевидно, ідеться про невідомого нам слугу В.-К. Острозького	1603	Поділ 1603. – С. 74, 89
Моджевський (Ян або Криштоф)	Моджевські (<i>Моджейовські, Модревські, Модресвські</i>) – шляхет. рід гербу Остоя з Руськ. воєвод. 1585–1595 слугою В.-К. Острозького та його сина Олександра був Ян Моджевський; на поч. XVII ст. він помер. Власником двору в пригородку і державцею двох сіл на півдні Острозьк. волості – Білчин (тепер Більчин) та Новосілки ¹¹⁷ (тепер Заріччя, обидва села в Ізясл. р-ні Хм. обл.) – був, можливо, Ян або (що більше ймовірно) його син Криштоф. 1620 замковий <u>двір Моджевського</u> і обидві його вислуги знаходилися в част. нащадків О. Острозького	1620	Ішв. 1620. – С. 185
Новицький Войцех	Новицькі – шляхет. рід власного гербу з Київ. воєвод. Господарем двору був острозьк. староста і зем'янин Войцех Новицький. Як ленник В.-К. Острозького тримав під Острогом батьківську вислугу с. Барань ¹¹⁸ (тепер Улашанівка Славут. р-ну Хм. обл.). Після смерті патрона пристав на службу до його сина Януша і отримав взамін старої держави, розташованої в частині дітей О. Острозького, с. Цурків на межі з Княгининською волостю ¹¹⁹ (нині Здолб. р-ну Рівн. обл.). <u>Двір Войцеха Новицького</u> , «який перед тим був пана Боровицького» в нижньому острозьк. замку, згадується 1609 в справі про смертельне поранення Андрія Куровського (див. вище). Відомі нам джерела не дають можливості встановити, про кого з трьох згаданих 1603 Боровицьких, що були власниками нерухомості у приго-	1609	ЦДІАК України. ф. 25, оп. 1, спр. 84, арк. 249 зв. (1609)

¹¹⁷ Описи Острожчини... – С. 247–248.

¹¹⁸ Там само. – С. 103; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 78, арк. 322 зв.

¹¹⁹ Описи Острожчини... – С. 308.

	родку, ідеться в наведеній фразі		
Павловичі (Прокіп, Григорій і Шимон Михайловичі, Олександр, Єжи, Самуель, Ананій і Даніель Шимоновичі)	Павловичі – волин. шляхет. рід гербу Одровонж, коріння якого простежується з 1-ї полов. XVI ст. Першими відомими нам власниками двору в окольному замку були сини луцьк. войськового і острозьк. старости Михайла Павловича († 1585) Прокіп, Григорій і Шимон. 1601–1603, 1605 старший із братів був острозьк. староствою ¹²⁰ , всі троє тримали на службі під Острогом села Скнить, Котівку, Довжок, Клепаче та Капустин ¹²¹ (тепер у Славут. р-ні Хм. обл.; Котівка входить до складу с. Красносілки, а Капустин нині називається Пашуки). Уперше <u>двір Павловичів</u> згадується в лютому 1602, коли брати отримали з рук возного позови до Кремен. зем. суду за скаргою панів Боговитинів про захоплення маєтків небіжчика Миколая Боговитина (зятя Павловичів, жонатого на їхній сестрі Єві). За поділом 1603 нерухомість опинилася в тій частині замку, яку отримав Я. Острозький, а оскільки вислуга Павловичів знаходилася в половині О. Острозького, двір мав бути знесений. Тим не менше, цей припис так і не було виконано. 1608 старший із братів помер ¹²² , відтак надалі двір посідали Григорій і Шимон. З угоди між Янушем та Янушем-Павлом Олександровичем Острозькими дізнаємося, що 1619 зазначена нерухомість знаходилася в руках лише одного Павловича – без сумніву, Григорія ¹²³ , який не залишив нащадків і помер за два роки. У тестаменті заповів	1602–1622	ЦДІАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 13, арк. 283 (1602); Поділ 1603. – С. 74, 89; Biblioteka PAU i PAN w Krakowie, rps 2 251, k. 332 v (1619); Kupienie dworu Pawłowiców (1621); Nom. paroch. 1622. – S. 194

¹²⁰ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 547; ф. 22, оп. 1, спр. 14, арк. 642 зв.; AGAD, Archiwum Lubomirskich z Malej Wsi, rps 127/1 684, k. 184.

¹²¹ Описи Острожчини... – С. 103, 261, 263–264.

¹²² ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 80, арк., 988 зв.–989 зв.; спр. 81, арк. 1 186 зв.–1 190 зв.

¹²³ На початку 1620-х рр. двором у «пригородку» володів Григорій Павлович, оскільки його рідному брату Шимону не було сенсу переказувати двір п'ятьом своїм малолітнім синам.

¹²⁴ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 125, арк. 135-137 зв.

	<p>майно племінникам, дітям братів Прокопа і Шимона¹²⁴. Того ж року рідня поділила спадок, і двір у пригородку дістався п'ятьом синам Шимона Павловича – Олександрю, Єжи, Самуелю, Ананію та Даніелю. Проте нові власники недовго користувалися садибою: того ж року острозьк. плебан, «widząc wielkie ucisnienie od dworów szlacheckich, które ledwie się o mury kościelne nie wspierały, a osobliwie dwór panów Pawłowiców z wielkim budynkiem swym syła cementarza zaiął był, tak, iż nie było gdzie już catolików chować», через посередництво сусідів Матвія Єрлича та Миколая Воронича і своїх слуг Давида Шуберта й Станіслава Побідзінського домовився про купівлю двору за 100 польських золотих, «które pp. Pawłowiców pięć rodzonych braciey, wszyscy na jedno się zmowiwszy, żaden nie przecząc, wzięli». Цій нотатці з хроніки Острозького костелу дещо суперечить перелік острожан-католиків 1622, де знову згадується (можливо, під старою назвою) «dwor p. Pawłowiców», в якому проживало двоє слуг-«ляхів»</p>		
<p>Пісочинський (Лаврін)</p>	<p>Пісочинські (Пясочинські) – шляхет. рід гербу Лис; нащадки єврея-вихреста Івашка «Старого Закону»¹²⁵, що жив наприкін. XV – на поч. XVI ст. Власником двору в пригородку був його внук королів. писар, а від 1584 брашлав. підкоморій Лаврін Гнівошевич. Прямих свідчень про васально-клієнтарні відносини Пісочинського з Острозькими виявити не вдалося¹²⁶. На-</p>	<p>1594 (?) – 1603</p>	<p>Поділ 1603. – С. 74. 88</p>

¹²⁵ Pulaski K. Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wolynia i Ukrainy. – Warszawa, 1991. – Т. 2. – С. 132.

¹²⁶ Опосередковано на давні клієнтарно-патрональні зв'язки Пісочинських з Острозькими вказує ряд фактів. Зокрема, відомо, що привілей на майбутнє родове гніздо фамілії село Пісочине випросив для Івашка «Старого Закону» Костянтин Іванович Острозький, а нащадок вихрещеного єврея Гнівош служив синові гетьмана – князю Іллі. Крім того, сам факт посідання в Острозькому замку, в самому серці імперії київського восводи, двору може служити вказівкою на прихильне ставлення князя Василя-Костянтина Острозького до Лавріна Пісочинського.

	прошується припущення, що двір в Острозі Лаврін (дідич суміжного з Острожчиною маєтку Кунів ¹²⁷) придбав, аби забезпечити свою родину і майно на випадок раптового нападу татар. 1603 <u>двір Пісочинського</u> опинився в част. Я. Острозького. Не виключено, що цю нерухомість Лаврін посідав ще 1594, коли фіксується згадка про криваву сутичку в острозьк. окольному замку ¹²⁸ , учасниками якої були він та його зведений брат Лаврін Бучайський (див. вище)		
Радоговський	Див.: Радогоський		
Радогоський Іван (Іван Яцькович або його небіж Іван Миколайович)	Радогоські (Сенюти-Радогоські) – волин. шляхет. рід власного гербу; нащадки Сенюти Кобаковича, який жив на поч. XV ст. ¹²⁹ У середині наступного століття клан Сенютичів розрісся, і представники однієї з його гілок за назвою дідичного маєтку Радогощ почали іменуватися Сенютами-Радогоськими. Поруч із родовим гніздом, але у межах Острозької волості, знаходилася ще одна Радогощ, яку дехто із Сенют тримав на службі ¹³⁰ (тепер Вел. і Мала Радогощі в Ізясл. р-ні Хм. обл.). У дільчому акті 1603 власником двору в пригородку названий Іван Радогоський. Найімовірніше, ідеться про острозьк. зем'янина (?) Івана Яцьковича (хоча не виключено, що це його небіж Іван Миколайович). Попри те, що Мала Радогощ, яка лежала на південних околицях волості, за поділом 1603 мала відійти до О. Острозького, <u>двір Івана Ра-</u>	1603	Поділ 1603. – С. 74 ¹³¹ , 89 ¹³²

див.: *ibid.* – S. 132; Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie / Wyd. przez B. Gorczaka. – Lwów, 1890. – Т. 4. – S. 140–141.

¹²⁷ *Pulaski K.* Kronika polskich rodów szlacheckich ... – Т. 2. – S. 133.

¹²⁸ *Ibid.* – S. 140.

¹²⁹ *Собчук В.* Походження волинської шляхетської родини Сенют // Третя наукова геральдична конференція. – Львів, 1993. – С. 78–80.

¹³⁰ ЦДІАК України, ф. 21, оп. 1, спр. 6, арк. 16, 22 зв.–23; ф. 22, оп. 1, спр. 34, арк. 1–2; спр. 44 а. арк. 221–222; ф. 25, оп. 1, спр. 131, арк. 1 079–1 080 зв.; Описи Острожчини... – С. 103, 239–240.

¹³¹ Тут помилково: «Radochowskiego».

¹³² Тут помилково: «Радоховського».

	<u>радогоського</u> опинився в тій частині нижн. замку, яка перепала Я. Острозькому		
Радогоський Миколай (Миколай Богданович або діти його дядька Миколая Яцьковича)	Радогоські (Сенюти-Радогоські) – див. вище. За поділом 1603 власником одного з дворів у нижн. замку був Миколай Радогоський. На поч. XVII ст. в роду було дві особи з цим іменем: перший – рідний брат згаданого вище Івана Яцьковича, другий – його небіж, син степанського урядника В.-К. Острозького Богдана Яцьковича. На користь першого те, що Миколай Яцькович і принаймні один із його синів (Дмитро) були острозьк. зем'янами, тримали на службі с. Мала Радогощ. З ін. боку, Миколай Яцькович 1602 помер ¹³³ , тому двір належав або його синам, або таки небожу – єдиному Миколаю Радогоському, що жив 1603. У результаті поділу 1603 замковий <u>двір Миколая Радогоського</u> опинився в част. Я. Острозького	1603	Поділ 1603. – С. 74 ¹³⁴ , 89 ¹³⁵
Риминські (Ян і його мати Катажина з Кореневських)	Риминські – мазовецьк. шляхет. рід, представники якого з 70-х рр. XVI ст. перебували в орбіті впливу кн. Острозьких ¹³⁶ . Ідеться про Криштофа і Юрія Миколайовичів, небожів луцьк. біскупа Вікторина Вербицького. Власне, старший із братів – Криштоф Риминський – острозьк. бурграбій (1579–1596), державця розташованого під Острогом с. Білашів (зараз Остр. р-ну Рівн. обл.), і був господарем одного з дворів у пригородку. Бл. 1602 Криштоф помер ¹³⁷ , відтак на час поділу 1603 зазначена нерухомість перебувала в руках його вдови Катажини Кореневської і сина Яна. За поділом 1603 <u>двір Риминського</u> опинився в част. Я. Остро-	1603–1618	Поділ 1603. – С. 74, 88; ЦДІАК України. ф. 25, оп. 1, спр. 127, арк. 215 зв. (1603); спр. 109, арк. (1618)

¹³³ ЦДІАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 13, арк. 396–397 зв.

¹³⁴ Тут помилково: «Radochowskiego».

¹³⁵ Тут помилково: «Радогонско[о]».

¹³⁶ Перша згадка про Криштофа Риминського як про слугу князя В.-К. Острозького датується 1579 роком, див.: ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 20, арк. 224 зв.

¹³⁷ Там само, ф. 25, оп. 1, спр. 65, арк. 683–685 зв.; спр. 66, арк. 825 зв.–826 зв.

	зького. 22 березня 1603 в угоді з Матеєм Кошковським про позику 350 польських золотих і заставу в цій сумі частини с. Білашів Ян і Катажина Риминські зобов'язалися повернути всю суму в день св. Михайла того самого року «на певном местцу в дворе нашом, который маем в замку Острозскомъ». Ян Риминський помер 1618, не залишивши нащадків. У спорядженому незадовго до смерті переліку майна згад. про передачу двору в дар тітці Кучковській («ранієу Kuczkowskieу iako ciotce dom w Ostrogu w zamku odpowiadam»)		
Ровничий	<i>Див.: N, «ровничий»</i>		
Стажицький Александр	Стажицькі (Старицькі) – шляхет. рід гербу Остоя з Руськ. воєвод. Александр Стажицький – слуга Януша-Павла Острозького. У заповіті, складеному 6 серпня 1619, князь записав Стажицькому 5 000 золотих і доживоття на двох селах Острозьк. волості – Глинники (тепер Ганнопіль) і Крупець ¹³⁸ (обидва Славут. р-ну Хм. обл.). 1627–1631 А. Стажицький охрестив в Острозьк. костелі своїх чотирьох дітей, причому хресною матір'ю одного із синів була Анна-Алоїза Ходкевич ¹³⁹ . <u>Двір Александра Стажицького</u> в пригородку, де господарюють Ян та Уршуля Зубжицькі, згадано в переліку парафіян Острозьк. костелу 1622	1622	Nom. paroch. 1622. – S. 194
Тюремник	<i>Див.: N, «тюремник»</i>		
Уїздецький (Григорій)	Уїздецькі – острозьк. зем'ян. рід, засн. на поч. XVI ст. боярином К. І. Острозького Вацлавом (Венцлавом). Внук останнього Григорій Гнівошевич († між 1635 і 1642) був власником одного з дворів у пригородку. Принаймні з 80-х рр. XVI ст. є слугою В.-К. Острозького ¹⁴⁰ та острозьк. зем'янином	1596– 1622	ЦДІАК України, ф. 21, оп. 1, спр. 33, арк. 103 зв. (1596); Поділ 1603. – С. 74, 89; ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 78 (1607); Nom. paroch. 1622. – S. 194

¹³⁸ Kus J. «Wielkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie...»... – S. 117.

¹³⁹ Метрыкі chrztu z Ostroga 1599–1666... – S. 141.

¹⁴⁰ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 759 (перша згадка про Григорія Уїздецького як про слугу В.-К. Острозького, 1582).

	<p>(тримав на ленному праві родову вислугу Уїздці¹⁴¹, в наші дні село Здолб. р-ну Рівн. обл.). Це родове гніздо Григорій посідав і за Я. Острозького, і після його смерті (1620), коли зх. част. Острожчини опинилася в руках кн. Заславських¹⁴². Уперше <u>двір Уїздецького</u> згад. наприкін. грудня 1596 в справі про арешт острозьк. старостою Жданом Боровицьким дружини Яна Мошенського Зофії Гричинівни, що прибула до Острога на ярмарок і зупинилася в окольному замку, у господі пана Уїздецького. Тут же її за наказом Боровицького і утримували протягом п'яти днів і лише напередодні Різдва відпустили. За поділом 1603 двір знаходився в «Янушевій» част. окольного замку. 2 лютого 1607 у дворі пана Уїздецького возний у присутності Раїни Домашевської оглянув тіло її вбитого сина Яроша, що служив острозьк. зем'янину Петру Лобосу, від якого, за чутками, і отримав смертельне поранення в січні того самого року. У переліку парафіян Острозького костелу 1622 відзначено, що <u>дім</u> Уїздецького «na cmentarzu zbudowany, gdzie stare mieszkanie popi mieli od cerkwie, gdzie teraz kościół jest».</p>		
<p>Хорівський Дем'ян (і один з його синів – Ян, Юрій чи Андрій)</p>	<p>Хорівські (Промчейки-Хорівські) – острозьк. зем'ян. рід, нащадки Грицька Промчейка. Власником одного з дворів у пригородку був Дем'ян Войнилович-Хорівський, державця сіл Хорів, Зозулинці (тепер Остр. р-ну Рівн. обл., Зозулинці нині перебувають у складі с. Бродів) та Корость¹⁴³ (тепер Хоросток Славут. р-ну Хм. обл.). На поч. 1605 Д. Хорівський помер¹⁴⁴, а майно поділили між собою сини</p>	<p>1603–1620</p>	<p>Поділ 1603. – С. 79, 94; Інв. 1620. – С. 185</p>

¹⁴¹ Там само, ф. 26, оп. 1, спр. 12, арк. 208–209 зв.

¹⁴² Описи Острожчини... – С. 308; Баранович О. Залюднення Волинського воєводства... – С. 38.

¹⁴³ Описи Острожчини... – С. 179.

¹⁴⁴ ЦДІАК України, ф. 22, оп. 1, спр. 14, арк. 681–682 зв.

	Ян, Юрій та Андрій. 1620 всі вони ще жили, але джерел про те, хто з братів у цей час посідав батьківський двір, не маємо. За документами 1603 й 1620, <u>двір Хорівських</u> перебував у част., яка 1603 перепала О. Острозькому і була успадкована його дітьми		
Цурківський (Григорій)	Цурківські (<i>Промчейки-Цурківські</i>) – острозьк. зем'ян. рід власного гербу, нащадки Грицька Промчейка. Власником двору в пригородку був Григорій Несміянович Цурківський, який у 2-й полов. XVI – на поч. XVII ст. тримав під Острогом на службі половину с. Цурків ¹⁴⁵ (тепер у Здолб. р-ні Рівн. обл.) і Калетинці ¹⁴⁶ (нині в Ізясл. р-ні Хм. обл.). Уперше <u>двір Цурківського</u> згадується у зв'язку з розглядом справи про напад Григорія Несміяновича на Івана Спасівського – боярина гроднен. старости Олександра Ходкевича. Інцидент стався 1577, із матеріалів слідства випливало, що після побиття й ув'язнення Спасівського в с. Цурків нападник перевіз постраждалого у свій двір в Острозьк. замку. Звідти боярина було переведено до замкової в'язниці, де він просидів 10 тижнів, і лише після цього був відпущений. За поділом 1603 садиба Цурківського опинилася в тій част. замку, яку отримав Я. Острозький.	1577–1603	ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 18, арк. 264 (1577); Поділ 1603. – С. 74, 88
Юрій „церулик”	Юрій «церулик» згад. в документах кін. XVI ст. У серпні 1597 в нього лікувалася шляхтянка Ганна Халецька, що була серйозно поранена людьми рідного брата Францишка Халецького під час нападу останнього на двір Миколая Бережецького в с. Почапки, що неподалік від Острога ¹⁴⁷ . 1603 за наданням В.-К. Острозького Юрій три-	1603	Поділ 1603. – С. 74, 89

¹⁴⁵ Там само, ф. 25, оп. 1, спр. 42, арк. 570 зв.

¹⁴⁶ Там само, ф. 22, оп. 1, спр. 11, арк. 170 зв.–172; спр. 12, арк. 151 зв.; Описи Острожчини... – С. 103.

¹⁴⁷ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 50, арк. 628 зв.–635.

	мав (у заставі або в оренді) села Кургани і Могиляни (тепер в Остр. р-ні Рівн. обл.). Під час поділу 1603 двір Юрія «церулика» опинився в част. Я. Острозького		
№, ровничий («rowniczy»)	Встановити власника двору, згаданого 1603 в част. О. Острозького, не вдалося. Можливо, ідеться про слугу, який наглядав за укріпленнями Острога	1603	Поділ 1603. – С. 79, 95
№, «тюремник»	Встановити власника двору, згаданого 1603 в част. О. Острозького, не вдалося, однак відомо, що 1584 в'язниця знаходилася в пригородку неподалік від дитинця ¹⁴⁸	1603	Поділ 1603. – С. 79 ¹⁴⁹ , 84, 95 ¹⁵⁰

Таблиця 2

Зведена таблиця власників дворів у пригородку Острозького замку

№ п/п	Власники	Період посідання	Право посідання
<i>Частина Олександра Острозького та його нащадків</i>			
1	Білчинський Андрій Білчинська N (вдова Василя Білчинського) та її сини	1570-ті 1603–1609	спадок? спадок
2	Боровицький Василь	1603	спадок?
3	Боровицький Ждан Боровицька Настасія (?) Новицький Войцех	1587–1600 1600–1603 1609	спадок? спадок купівля?
4	Боровицький Юрій (?) Боровицький N	1603 1620	спадок? спадок?
5	Бучайський Вавжинець	1603–1622	спадок?
6	Воронич Миколай	1603–1622	купівля?
7	Гніздицький Себастьян Гніздицький Стефан Косаковський Валентій Косаковська Анна	1603 1610-ті 1610-ті – 1621 1621–1623	купівля? спадок купівля спадок
8	Єрлич-Колимський Матвій	1603–1622	купівля?
9	Коровицький N	1603	купівля?
10	Краївський N	1603	спадок?
11	Куровський Андрій	1603–1609	спадок?
12	Лисичинський N	1603	спадок?
13	Лятош Ян	1603	надання?

¹⁴⁸ Там само. ф. 25, оп. 1, спр. 31, арк. 623 зв.¹⁴⁹ Тут помилково: «Turennikow».¹⁵⁰ Тут помилково: «туревников».

14	Милятицький N	1603	купівля?
15	Хорівський Дем'ян його сини	1603–1605 1605–1620	спадок? спадок
16	N, «ровничий»	1603	купівля?
17	N, «тюремник»	1603	купівля?
<i>Частина Януша Острозького та його нащадків</i>			
1	Болгарин Михайло	1603	купівля?
2	Деревенецький N	1603	спадок?
3	Долотецький N	1603	спадок?
4	Павловичі Прокіп, Григорій і Шимон Павловичі Олександр, Єжи, Самуель, Ананія та Даніель Шимоновичі острозький плебан	1603–1621 1621 1621 (?)	спадок? спадок купівля
5	Пісочинський Лаврін	1594 (?)–1603	купівля?
6	Радогоський Іван	1603	спадок?
7	Радогоський Миколай	1603	спадок?
8	Риминський Криштоф Риминські Катажина і Ян Кучковські Павло і N	1602 (?)–1603 1603–1618 1618–1621	купівля? спадок спадок
9	Уздецький Григорій	1596–1622	спадок?
10	Цурківський Григорій	1577–1603	спадок?
11	Юрій «церулик»	1603	купівля?

Таблиця 3

Двори, попередні власники яких невідомі

Двір	Власники двору	Дата посідання	Власники частини, в якій знаходився двір
1	Вільгорський Олександр	1620	нащадки О. Острозького
2	Войнаровський Стефан	1620	нащадки О. Острозького
3	Джевецький Ян (?)	1620	нащадки О. Острозького
4	Заблоцький Мачей	1622	нащадки Я. Острозького
5	Закжевський Станіслав	1620–1633	нащадки О. Острозького
6	Кокорика N	1622	нащадки Я. Острозького
7	Кречевич Семен	1620	нащадки О. Острозького
8	Крисковський Томаш	1620–1622	нащадки Я. Острозького
9	Кричевський Миколай	1620	нащадки О. Острозького
10	Мархоцький Адам	1622	нащадки О. Острозького
11	Моджевський N	1620	нащадки О. Острозького
12	Стажицький Александер	1622	нащадки О. Острозького